CARMEN DĂRĂBUŞ

Ucrainenii din Maramureş – integrare *avant la lettre*

Dacă Transilvania este privită ca un paşnic mozaic etnic, Maramureşul, la scară mai mică, este o oglindă a aceleiaşi situaţii, regiunea având zone mixte din punct de vedere etnic, religios, lingvistic, aflate sub influenţă reciprocă. În măsura în care aceste mozaicuri pot fi surse de tensiuni, ele pot fi şi surse de creativitate prin influenţa reciprocă pozitivă.De acest fapt depinde în mare parte istoricul modului în care comunităţile etnice aflate în vecinătate se raportează una la alta, având în vedere mai ales lupta pentru spaţiul public. Diferenţele etnoculturale sunt o problemă a întregii lumi, influenţate în moduri diferite tocmai de fenomenul globalizării. De aceea, e dificil de stabilit un sistem normativ global, dat fiind faptul că unele comunităţi sunt recent formate (de exemplu marile grupuri de imigranţi din Statele Unite, Canada sau Australia), iar altele au o lungă istorie a convieţuirii statale cu o populaţie majoritară – mai ales în cazul Europei, dar şi în cazul băştinaşilor din teritoriile colonizate. Statele cu democraţie solidă, care stabilesc acum nome de convieţuire, s-au format, de fapt, în procesul asimilării minorităţilor de pe teritoriile lor. Până pe la mijlocul secolului XX S.U.A. şi Canada nu acceptau imigranţi cu vizibile trăsături asiatice, mai ales chinezi, pentru a facilita procesul asimilării, iar Australia, până târziu, prefera doar rasa albă. Statele europene asimilau minorităţile (sau le acceptau formal, în state federative, care în Balcani s-au dovedit sortite eşecului), considerând că este firească asumarea culturii şi a civilizaţiei poporului-receptor.

Dacă *asimilarea* presupune topirea în creuzetul majorităţii, *integrarea* presupune păstrarea identităţii culturale în sânul unul multiculturalism catalizator, respectând identitatea – atât a majorităţii, cât şi a minorităţii, aceasta din urmă acceptând mai ales unui sistem administrativ comun, care ar evita o nefericită fragmentare generată de interese fără legătură cu binele comunitar. În *The Politics of Ethnic Conflict Regulation*[1], autorii consideră că scopul integrării este o identitate supraetnică, cetăţenească, ce are la bază identitatea etnică, dar care îşi asumă practica şi conceptualizarea raporturilor cu Celălalt, în timp ce asimilarea semnifică impunerea identităţii dominante asupra celor minoritare. Desigur că iniţial, iar în cazul minorităţilor cu pretenţii ce depăşesc conceptul de integrare, pentru o perioadă mai lungă, monorităţile sunt reticente, suspectând procesul integrării ca suprapunându-se asimilării. Există mecanisme interioare, pentru minorităţile care doresc realmente o bună colaborare, de reglare a proceselor integrării, în societăţile cu democraţie solidă. În Europa post-comunistă, nu

[1] McGarry, John & O'Leary, Brendan, *The Politics of Ethnic conflict Regulation. Case Studies of Protracted Ethnic Conflicts,* Routledge, London – New York, 1993

doar în România, se vorbeşte foarte mult de grile care trbuie create, de norme prin care comunităţile în relaţiile lor interetnice, trebuie să se modeleze, dar „cele mai multe abordări nu acordă atenţie modului în care cetăţeanul percepe această relaţie, precum şi a impactului pe care aceste opinii îl au asupra procesului de negociere a politicilor care conturează această relaţie şi asupra procesului de implementare”[2], afirmaţie cu care sunt de acord, de aceea este mereu necesară o cercetare la faţa locului, pentru a evita pericolul artificializării unor mecanisme create în exteriorul grupurilor etnice aflate în raport monoritate/majoritate.

Valea Ruscovei (subiectul cercetării noastre) cu satele Ruscova, Repedea, Poienile de sub Munte reprezintă, din punctul meu de vedere, un model al modernului concept de integrare, încă înainte ca acesta să fi fost formulat.

De comunităţi solide, compacte se poate vorbi încă din secolul al XIV-lea, iar la începutul secolului al XV-lea, cele trei localităţi sunt deja atestate. Văzuţi ca ramură a slavilor de est, ei par mai degrabă urmaşi ai slavilor nordici (fizionomie şi sonorităţi lingvistice, particularităţile graiurilor galiciene coexistând cu dialectele boikoviene, populaţia venind în Maramureş atât din Transcarpatia, cât şi din Ucraina Pricarpatica, dar pare-se că în aceste zone au venit dinspre nord), lucru deloc exclus, dat fiind faptul că la graniţa de nord-vest a Maramureşului s-a aşezat o populaţie venită dinspre Lituania, condusă de Teodor Koriatovici, cneaz lituanian, învins de cneazul lituanian Vitold.[3] După afirmaţiile locuitorilor, starea de grea robie feudală i-a determinat pe strămoşii lor să fugă peste munţi, să se ascundă în păduri, întemeind apoi mici comunităţi, construind case mici pe care le părăseau când veneau *plăieşii* (cum îi numeau pe jandarmii ucraineni). Au fost, apoi, colonizaţi de voievodul Ioan de Rozavlea, o colonizare deloc agresivă, o integrare *avant la lettre,* foarte modernă pentru vremea aceea, devreme ce ei şi-au păstrat atât de mult timp identitatea - un model istoric al convieţuirii non-conflictuale. Aşadar, înainte de se constitui într-o minoritate etnică, ei înşişi alcătuiesc un mic mozaic, locuitorii afirmând existenţa unor particularităţi fonetice şi lexicale specifice fiecăreia din cele trei aşezări. Poienile de sub Munte şi Repedea utilizează variante ale dialectului *boike,* în timp ce în Ruscova există şi dialectul *lemke,* de influenţă poloneză. Cercetătorii polonezi care au vizitat zona afirmă că numele de familie Bumbar, Botiz şi Drozd au origine poloneză. Regiunea a cunoscut graniţe multiple: cu Galiţia, Polonia, Austro-Ungaria. Pe lângă faptul că au venit în valuri succesive, după cum dovedeşte cadenţa atestării localităţilor, ei au venit şi din zone diferite, creându-se, în timp, o puternică solidaritate comunitară. Despre tradiţii, despre *cultura populară spirituală* preferă să vorbească în limba maternă, probând, astfel, păstrarea identităţii tocmai prin intermediul tradiţiei, în aceeaşi situaţie aflându-se literatura orală de ceremonial, cea ocazionată de diverse sărbători laice sau religioase. Contaminarea cu tradiţiile majorităţii s-a petrecut mai ales la nivel etnografic, la nivelul *culturii populare materiale*. Costumul popular al zonei este aproape identic cu cel românesc din Maramureşul istoric, cu excepţia câtorva detalii de personalizare cromatică: dungile orizontale ale zadiilor sunt

[2] Robotin, Monica, *Stat şi identitate etnică în România. O analiză empirică a stereotipurilor etnice şi a fundamentelor diferite de definire a identităţii etnice.* În vol. *Barometrul relaţiilor etnice 1994-2002. O perspectivă asupra climatului interetnic din România,* Ed. Centrului pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, p. 15

[3] Vişovan, Ştefan, *Interferenţe româno-ucrainene în toponimia Maramureşului,* Ed. Umbria, Baia Mare, 2001, p. 14

dominate de culoarea verde, existând patru culori (spre deosebire de cromatica bicoloră a zadiilor din Maramureşul istoric): verde, albastru, roşu şi negru. Dantela ornamentală a cămăşii este vernil, iar ornamentul floral (cusut cu ață sau cu mărgele) de pe cămaşă, la baza gâtului, este dominat de culoarea albastră. Culoarea predominantă pare a fi verdele, o culoare predominantă în cultura Europei Centrale (ignorând stereotipul că ar fi o culoare tipică civilizației maghiare). Există şi fuste tipice Țării Oaşului, doar că modelele florale sunt mari, în timp ce fustele tradiționale oşeneşti preferă modelul floral mărunt, dar şi „sumnă-n pliuri", fuste plisate de caşmir sau imitație de caşmir, cu brâu floral, pentru ocazii speciale, un perfect amestec de tradiție şi inovație. Obiectele tradiționale de meşteşugărit: tiară (ucr.:krosna), sucală (ucr.: potok) etc. sunt identice cu cele din mediul rural maramureşean. Accelerarea contaminării s-a produs după al doilea război mondial, datorită probabil şi bulversării stilului arhaic de viață, provocat de instaurarea comunismului şi care a marcat întregul mediu rural românesc, pentru că „regimurile nedemocratice nu permit dezbateri privind această relație [majoritate/minoritate], într-un regim autoritar nefiind nevoie de un acord al cetățenilor privind definirea statului şi a cetățeniei, în cele mai multe cazuri majoritatea impunându-şi concepția sa privind statutul minorităților."[4] Or, tocmai discutarea acestor aspecte demonstrează faptul că lucrurile s-au schimbat. Aşa cum se întâmplă şi în alte zone etnografice-etnologice, se aduc din alte sate (spre ex. din zona Lăpuşului, a Marei etc.) modele de țesături, care se diseminează, devin o modă pentru o perioadă în comunitate şi e dificil de identificat ornamentația şi cromatica zonei în ceea ce priveşte peretarele, cergile, ştergarele etc. Dar pare a exista o preferința pentru modelele florale, mai ales trandafiri, roşii sau în nuanțele culorii, dar şi verzi ori albaştri, alături de coțke (pătrățele) bicolore. Ştergarele aveau ciur (dantelă), folosită tot mai puțin, în favoarea franjurilor, modernizarea care implică mai puțin efort în munca acasă (epuizantă, e drept) fiind tipică şi mediului rural al comunităților româneşti. Dacă în trecut se foloseau culori naturale (coaja de nucă verde, de arin), acum foarte rar se mai foloseşte această metodă, preferând culorile chimice, mai puternice şi cu un timp redus de manevră. Opincile sunt cumpărate, meşteşugul confecționării lor fiind pe cale de a se pierde. Ca în zone rurale tradiționale româneşti, există aceeaşi înlocuire treptată a materialelor naturale, manufacturate în casă cu sinteticul achiziționat. Tot în raportul tradiție/inovație, peisajul construit suferă modificările tipice societății noastre în tranziție. În trecut, organizarea vieții în ritmurile naturii. Civilizația materială era una a lemnului, care se tăia într-un anumit anotimp, urmând etapele lunii. Mulți locuitori ai zonei sunt plecați la muncă în străinătate, strecurându-se un sistem concurențial, iar modelele de case pe care le aduc se îndepărtează de arhitectura tradițională, care ar putea fi păstrată, schimbându-i-se dimensiunile şi adăugându-i-se fireştile elemente de confort ale secolului XXI. Oricum, peisajul natural nu este încă invadat de coloşi arhitectonici nepotriviți ambientului, aşa cum deja s-a întâmplat în alte părți. Aceste comunități minoritare se confruntă cu drame similare celei majoritare: plecarea tinerilor pe alte meleaguri, rămânând generații vârstnice, puternic legate de tradiție, conectate la factorul religios („Eu am frică de Dumnezeu, nu de ce zic oamenii"), dovedind o senină şi superioară percepere a relațiilor sociale, dar şi discreție. Astfel, în cazul căsătoriilor tradiționale, zestrea miresei nu se arăta, evitând momentele de stinghereală generate de o condiție materială relativă.

[4] Robotin, Monica, idem, p. 15

Deşi între ei vorbesc limba maternă, ucraineana, răspund fără ezitări în limba română, pe care o vorbesc foarte bine, indiferent de categoria socială. Dovedind o exemplară politețe nativă, ei înşişi afirmă ca în prezența românilor neştiutori de ucraineană, sărbători şi evenimente cu participare mixtă, li se pare firesc să vorbească limba română, pentru ca ceilalți participanți să nu se simtă jigniți, să înțeleagă sensul comunicării. Iar „cum limba este un semn important al apartenenței naționale, acceptarea utilizării limbii altei comunități poate fi un indicator de toleranță."[5] Slujba la biserică se ține în limba ucraineană, cu excepția câtorva pasaje, spuse şi în limba română, pentru puținii etnici români din zonă.

Identitatea se poate conceptualiza doar în relație cu alteritatea. Existeța unui *in-group* şi a unui *out-group* are ca punct de plecare relaționarea cu socialul a raportului identitate/alteritate. În funcție de epoca istorică, apartenența la un grup are consecință asupra atitudinii față de alte grupuri; dacă evul mediu de mijloc este cel al începutului structurării unor state naționale, secolul XIX, cu impulsiunile sale romantice, exacerbează ferma conturare a celor două grupuri. Modelul-cheie occidental este statul-națiune, care se doreşte neutru față de identitatea etnică, în favoarea ideii de cetățenie. Globalizarea amplifică această tendință, transferând-o sintagmei de *cetățean al lumii*, cu păstrarea specificului cultural. Aşadar evitarea asimilării se face prin integrare, care are la bază *multiculturalismul,* în termenii, în condițiile stabilite de comunități. Este o soluție de sănătos bun-simț propusă de Uniunea Europeană, care evită pretențiile autonomiei teritoriale (pretenții generatoare de conflicte deschise violente, destabilizatoare pentru întreaga Europă), dar încurajează păstrarea identității culturale a unei comunități etnice. În fostele state comuniste, problematica a fost eludată o bună parte a veacului XX, în numele unui internaționalism proletar fără legătură cu mecanismele vii ale vieții. Asumarea identității cunoaşte două orientări importante: una *primordialistă*, conform căreia identitatea etnică este un dat, ceva stabilit prin naştere şi atât, în timp ce abordarea *constructivistă* vizează construirea unei identități prin educație, prin asumarea rațională a unei alte culturi, chiar în absența condiției primordialiste. Globalizarea încurajează tot mai mult această a doua orientare, mai ales datorită fenomenului migrației. Dacă mecanismele relațiilor dintre minoritatea ucraineană şi majoritate s-au reglat mereu în timp în mod sănătos, internaționalismul globalizant aduce alte provocări, în consecință alte abordări. Factorul religios creează uneori tensiuni mai mult decât cel etnic. Dacă predominante erau: creştinismul (cultul ortodox de rit vechi şi cel greco-catolic), urmat de religia mozaică, foarte puternică până în timpul celui de-al doilea război mondial, când evreii au fost deportați masiv, în timpul comunismului ortodoxia de rit vechi se oficializase, iar după '90 încep să apară comunități neoprotestante tot mai numeroase. Şi aici, ca în comunități româneşti tradiționaliste, aceste culte au avut un neaşteptat succes, într-un mediu conservator sub numeroase aspecte. Nici aceste aşezări nu au fost scutite de conflictele dintre ortodocşi şi greco-catolici, câştigând a treia orientare religioasă creştină, ispita unor avantaje economice nefiind de neglijat. Cum spuneam, relațiile interetnice s-au reglat de la sine pe parcursul timpului, iar presiunile exterioare nu au făcut decât să creeze probleme. Astfel este cazul educației în limba ucraineană. Presiuni exterioare încearcă să impună un învățământ

[5] Dragoman, Dragoş, *Capital social şi relații entice* în vol. *Barometrul relațiilor entice 1994-2002,* idem, p. 146

complet în limba maternă, să stimuleze şi perspectiva constructivistă, chiar dacă nu-şi doreşte comunitatea acest lucru din raţiuni pragmatice, specifice mentalităţii globalizante. Ucraina nefiind încă o ţintă pentru imigraţie, tineretul doreşte o educaţie care să le permită mobilitatea generată de interese economice, de supravieţuire, chiar. Aşa cum observa Aurora Liiceanu, „o abordare fertilă din această perspectivă este cea de a concepe comportamentul intergrup ca un răspuns la interesele reale sau imaginare; cauzele competiţiei sau cooperării între grupuri cad, în această viziune, în natura conflictuală sau compatibilă a scopurilor grupurilor."[6] Tot despre nuanţare vorbeşte şi dreptul internaţional, care se fereşte să procusteze stabilirea unor norme legale, conştientizând că specificitatea, istoricitatea subiectelor în cauză joacă un rol fundamental: „există un mod propriu în care dreptul internaţional tratează naţiunile. El o face în sensul prescrierii unor standarde, dar şi într-un sens mai nuanţat, pe care l-am denumit *model canonic.* Canonicitatea trimite la *regulă*, la *model* şi la *soluţie viabilă."*[7] Or, ca să fie soluţie viabilă, ea trebuie să ţină cont de realitatea vie, să fie o concluzie a realităţii şi un punct de pornire, nu o artificială abstracţiune fără şanse de viabilitate.

Aria celor trei comunităţi se dovedeşte extrem de deschisă multiculturalităţii, nefiind nevoie de instituţionalizarea diferitelor mecanisme politice pentru promovarea ei, istoricul pozitiv al relaţiilor interetnice fiind un factor de stabilitate. Apartenenţa culturală este o componentă a libertăţii individuale, în relaţia majoritate/minoritate respectându-se egalitatea morală a comunităţilor culturale, ca un cumul de opţiuni individuale. Componentele se interferează şi se articulează spontan, probate de nevoi interioare, această arie etnoculturală fiind un model de convieţuire europeană, care îmbină elementul primordialist cu cel constructivist atât cât consideră ea că este necesar.

Bibliografie

1.Andreescu, Gabriel, *Naţiuni şi minorităţi,* Ed. Polirom, Iaşi, 2004

2. *Barometrul relaţiilor etnice 1994-2002. O perspectivă asupra climatului interetnic din România,* vol. colectiv, editori: Gabriel Bădescu, Mircea Kivu, Monica Robotin, Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2005

3.Chelcea, S. şi Iluţ, P., *Enciclopedie de psihosociologie,* Ed. Economică, Bucureşti, 2003

4.Kymlicka, Will, *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights,* Oxford University press, 1995

5.McGarry, John and O'Leary, Brendan, *The Politics of Ethnic Conflict Regulation. Case Studies of Protracted Ethnic Conflicts,* Routledge, London – New York, 1993

[6] Liiceanu, Aurora, *Alteritate etnică şi imaginar colectiv,* în vol. *Barometrul relaţiilor entice 1994-2002,* p. 56
[7] Andreescu, Gabriel, *Naţiuni şi minorităţi,* Ed. Polirom, Iaşi, 2004, p. 11

6.Vişova, Ştefan, *Interferenţe româno-ucrainene în toponimia Maramureşului,* Ed. Umbria, Baia Mare, 2001

Résumé

L'ouvrage *Les Ukrainines de Maramures – integration avant la lettre* mis en cause le problème des differences et des ressemblances ethno-culturelles, qui sont, d'ailleurs, une thématique du monde actuel , influencées, dans des manières différentes, par le phénomen de la globalisation . Si l'assimilation suppose la fusion de la minorité dans le creuset de la majorité, l'intégration suppose la garde de l'identité culturelle dans le cadre d'un multiculturalisme catalyseur. Ainsi, on existe des mécanismes intérieures pour régler les processus de l'intégration dans les sociétés ayant une solide démocratie et les relations Roumains-Ukrainiens de la Vallée de Ruscova (la superficie des nos recherches) c'est un exemple dans ce sens. L'identité se peut conceptualiser seulement dans la relation avec l'altérité ; le promordialisme et le constructivisme, les deux modalités pour assumer l'identité, s'interférent sans agressivité, fait généré aussi par suite d'une histoire pacifique des relations ethniques .

Localnici din Repedea, foto: Colecţia Ioan Popovici